

FERNANDO PESSOA

ŞEYTANIN SAATI

Çeviren: İPEK ERGÜDÜK

METİS EDİSYONLAR

Fernando Pessoa

13 Haziran 1888'de Lizbon'da doğdu. Beş yaşındayken, müzik eleştirmeni olan babasını kaybetti. Annesi, Portekiz'in Durban konsolosuyla yeniden evlenince yerleştikleri Güney Afrika'da (1896) tam bir İngiliz eğitimi gördü. 1905'te geri döndüğü Lizbon'da yaşamının sonuna kadar kaldı. Geçimini, İngilizce ve Fransızca iş mektupları yazarak kazandı ve yalnız yaşadı.

Portekiz modernizminin öncülerinden olan Pessoa, Milton, Shelley, Keats, Poe, Byron, Whitman, Shakespeare, Baudelaire'den etkilenmiş ve ilk şiirlerini, İngilizce olarak, 1905-1908 yılları arasında yazmıştır. 1912'de, ilk şiirlerini "Portekiz 'Rönesans'" hareketinin organı A Aguia dergisinde yayımladığında, simgeci şiirin ve "saudosismo'nun (geçmişe özlem) etkisi altındaydı. Aynı yıllarda, düzyazı metinler (*Fausto, Epithalamium, O Marinheiro, Na Floresta do Alheamento, vd.*), eleştiri ve denemeler yazdı. 1913'te, fütürist harekette yer aldı ve Sâ-Cameiro ile birlikte Portekiz öncü edebiyatını başlatarak, "paulismo" akımını yarattı. 1914 yılında, her şeyi, olabilecek bütün tarzlarda hissetmek için, kendi içinde gücü olarak bulunan farklı yazar kimliklerini aralarında diyaloga sokarak, onlara yazı aracılığıyla kurmaca bir gerçeklik kazandırdı. Pessoa'nın farklı yazar kimliklerinin yansıması olan bu kökteş şair ve yazarlar Alberto Caeiro, Alvaro de Campos, Ricardo Reis, Bernardo Soares ve Fernando Pessoa'nın kendisidir. Pessoa'nın kendi şiirleri ve kökteş şairleri aracılığıyla yarattığı şiirler *Orpheu, Portugal Futurista, Contemporânea, Atena* gibi ancak birkaç sayı çıkan dergilerde yayımlandı.

"Vatanım Portekiz dilidir" diyen Pessoa ölümünden bir yıl önce, Portekiz tarihinin okültist ve simgeci bir yorumu olan Mensagem adlı şiiri yazdı ve Ulusal Propaganda Sekreterliğinin açtığı yarışmada ödül aldı. Ama, Pessoa'nın ait olduğu tek yer edebiyattı.

Fernando Pessoa 30 Kasım 1935'te, 47 yaşında, Lizbon'da karaciğer hastalığından öldüğünde pek az tanınıyordu. Sağlığında yayımlanan dört kitabından üçü İngilizce'dir: *35 Sonnets* (1918), *English Poems I-II* ve *English Poems III* (1921). Portekizce kitap olarak yayımlanan tek eseri *Mensagem'dir* (1934). Dergilerde kalmış birçok şiir, deneme vb. yazılan vardır. Ardında bıraktığı elyazması fragman sayısı 25-27 bin arasındadır. Bütün eserleri 1942'de yayımlanmaya başlanmış ve 26 cilde ulaşmıştır. Bu eserler arasında şunlar sayılabilir: *Poesías de Fernando Pessoa* (Fernando Pessoa'nın Şiirleri, 1942); *Poesías de Alvaro Campos* (Alvaro Campos'un Şiirleri, 1944); *Poemas de Alberto Caeiro* (Alberto Caeiro'nun Şiirleri, 1946); *Odas de Ricardo Reis* (Ricardo Reis'in Odian, 1946); *Páginas de estética y de leoria y critica literarias* (Estetik ve Edebiyat Kuramı ve Eleştirisi Hakkında Yazılar, 1967); *Páginas Iniimas de autointerpretaciân* (Kişinin Kendi Eserini Yorumlaması Üzerine Özel Yazılar, 1966) ve *Textosfllosôflcos* (Felsefe Metinleri, 1968).

Metis Yayınları, Başmusaahip Sok. 3/2

Cağaloğlu/İstanbul

Tel: 528 35 88

Metis Edebiyat Dizisi 48

Şeytanın Saati, Femando Pessoa

Özgün adı: A hora do diabo

Femando Pessoa'nın ölümünden sonra bulunan fragmanlar halindeki elyazmalarından Teresa Rita Lopes'in sıralamasıyla ve metnin versiyonları arasında yaptığı tercihlerle oluşturulmuş bir metindir.

© Metis Yayınları, 1993

Birinci Basım: Nisan 1993
Bu çevirinin bütün yayım hakları
Metis Yayınları'na aittir.

Yayın Yönetmeni: Müge Gürsoy Sökmen
Yayıma Hazırlayanlar: Sosi Dolanođlu, Hür Yumer

ISBN 975-342-012-9

Dizgi: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı: Yaylacık Matbaacılık, Cilt: Örnek Mücellithanesi

Fernando Pessoa
ŞEYTANIN SAATI

Portekizce'den karşılaştırarak
Fransızca'dan çeviren:
IŞIK ERGÜDEN

METİS YAYINLARI

No light, but rather darkness visible

Bu yalımlardan, ışık değil,
görünür bir karanlık fişkirir.

İstasyondan çıktılar; sokağa varınca, kadın şaşkınlıkla, oturduğu sokakta, evine birkaç adım mesafede bulunduğunu gördü. Donakaldı. Ardından, yol arkadaşına şaşkınlığını ifade etmek için geriye döndü; ama arkasında kimse yoktu. Aysı ve ıssız sokak vardı, bir tren hattının son istasyonu olabilecek ya da öyle görünebilecek hiçbir binanın olmadığı sokak.

Şaşkın, yan uykulu, ama içten içe uyanık ve endişeli, evine kadar gitti. İçeri girdi, yukarı çıktı; üst katta, kocası henüz yatmamıştı. Çalışma odasında kitap okuyordu, kadın girince kitabını bıraktı.

"Nasıldı?" diye sordu.

Kadın, "Gayet iyi geçti. Balo çok ilginçti," dedi. Ve kocasının bir şey sormasına fırsat vermeden ekledi: "Balodakiler beni arabayla sokağın köşesine kadar getirdiler. Kapıya kadar gelmelerini istemedim. Orada indim; ısrar etmek zorunda kaldım. Ah, öyle yorgunum ki!"

Ve yorgun argın, kocasına öpücük vermeyi de unutarak, yatmaya gitti.

Oğlu, doğduğunda görünüş olarak tamamen normaldi, ama ileride bir dâhi olacağını göstermekte gecikmedi. Şiirlerinde tuhaf ve aysı bir hava vardı. Sanki önceki bir yaşamda, yeryüzünün tüm kentlerinin üstünden uçmuş birisinden aldığı, büyük şeylere yönelik bir arzu, şiirlerini kanatlandırır. Yaşantısındaki hiçbir şeyle açıklanamayan, büyük köprülere ilişkin bir imge dizelerinde sık sık geçerdi. Bir defasında, neredeyse uyurken yazılmış bir şiirde, tüm dünyanın görüldüğü yüksek bir tepenin üzerindeyken, tıpkı İsa'ya olduğu gibi, içindeki bir şeyin ayartıldığını söylemişti.

Aşağıda, olanaksızdan da öte bir mesafede, saçılmış yıldızlar gibi, büyük ışık lekeleri vardı — yeryüzünün kentleri kuşkusuz. Onları Şeytan gösterdi ona. Bunlar dünyanın büyük kentleridir: İşte Londra — ve belli mesafedeki birini gösterdi. Bu Berlin, ve bir başkasını gösterdi. Ve şu, oradaki, Paris. Bunlar karanlıklar içindeki ışık lekeleridir ve biz, sırrın ve bilginin gezginleri, bu köprünün üstünde, onların çok üzerinden geçiyoruz.

"Ne korkunç ve muhteşem bir manzara. Aşağıdaki tüm bu şeyler nedir?"

"Tüm bunlar, bayan, dünyadır. Tanrı'nın isteği üzerine, Oğlu İsa'yı tam burada ayarttım. Ama tahmin ettiğim gibi sonuçsuz kaldı. Çünkü Oğul, sırta Baha'dan daha vakıftı ve Düzen'in Meçhul Ustatları'yla doğrudan ilişki içindeydi. Bu, Düzen dilinde denildiği gibi, bir sınamaydı ve Aday hayran olunacak biçimde davrandı."

"Pek iyi anlamadım. Gerçekten İsa'yı burada mı ayarttınız?"

"Evet. Şimdi derin bir vadinin olduğu bu yerde, o zamanlar bir dağ vardı elbette. Dipsiz Derinlik'te de büyük jeolojik değişiklikler olur. Burada, geçtiğimiz bu yerde, zirve vardı. Nasıl da hatırlıyorum! İsa beni, Tanrı'nın da ötesinde gözden çıkardı. Ben, Tanrı'nın öğüdünü ve emrini yerine getirdim, çünkü bu benim görevimdi: İsa'yı var olan her şeyle ayarttım. Kendi aklıma uymuş olsaydım onu, var olamayacak şeyle ayartırdım. O zaman genel olarak dünya ve özel olarak Hıristiyanlık tarihi belki farklı olurdu. Ama, bütün dünyaların en yüce mimarı Yazgı'nın gücüne karşı, bu dünyayı yaratan

Tanrı ve ben taşralı küçük Şeytan ne yapabiliriz ki?"

"Ama bir şeyi hem inkâr edip hem de nasıl doğrulayabiliriz?"

"Yaşamın yasası bu, bayan. Beden, haddinden çok ayrışmaksızın ayrıştığı için yaşar. Her an ayrışmasaydı bir mineral olurdu. Ruh, direnmesine rağmen, sürekli ayartıldığı için yaşar. Her şey, bir şeye karşı koyduğu için yaşar. Ben, her şeyin karşı koyduğu şeyim. Ama, eğer ben var olmasaydım hiçbir şey var olmazdı, çünkü karşı konulacak bir şey olmazdı; tıpkı hafif havada iyi uçtuğu için, havasız yerde daha iyi uçabileceğini sanan, müridim Kant'ın güvercini gibi.

"Benim büyülü silahlarım müzik, ay ışığı ve düşlerdir. Ne var ki müzik deyince sadece çalınan müzik değil, sonsuza dek çalınmadan kalacak müzik de anlaşılmalıdır. Ay ışığı derken, sadece aydan gelen ve ağaçların gölgelerini uzatan ışıktan söz edildiği sanılmamalıdır; güneşin dışlamadığı ve nesnelerin aldatıcı görünümünü güpegündüz karartan başka bir ay ışığı da vardır. Her zaman kendisi olarak kalan tek şey düşlerdir. Onlar bizim, içine doğduğumuz, her zaman doğal ve kendimiz kaldığımız o parçamızdır."

"Ama dünya eylemse, düş nasıl dünyaya ait olabilir?"

"Düş, düşünceye dönüşmüş, dolayısıyla dünyanın gücünü içinde tutup maddesini, yani uzamda var olma olgusunu, dışarı atan bir eylem olduğu için, bayan. Düşte özgür olduğumuz gerçek değil mi?"

"Evet, ama uyanmak öyle hüzünlü ki..."

"İyi bir düşü uyanmaz. Ben hiç uyanmadım. Tanrı'nın uyumadığı konusunda da kuşkularım var. Bunu bana bir kez söylemişti..."

Kadın irkilerek ona baktı ve aniden korkuya kapıldı, ruhunun ta derinlerinden gelen, asla hissetmemiş olduğu bir korkuya.

"Peki ama siz kimsiniz, bayım? Niçin böyle maskelisiniz?"

"İki sorunuza da tek bir yanıt vereyim: Maskeli değilim."

"Nasıl olur?"

"Ben Şeytan'ım, bayan. Evet, Şeytan'ım. Ama ürküp telaşa kapılmanıza gerek yok."

Ve kadın, yeni bir zevkin gezindiği ürküten bir göz kırpışla, ansızın, bunun doğru olduğunu anladı.

"Gerçekten de ben Şeytan'ım. Yine de korkmayın, çünkü ben gerçekten Şeytan'ım ve dolayısıyla, kötülük yapmam. Yeryüzündeki ve yeryüzünün üstündeki bazı taklitçilerim, bütün aşırı macıllar gibi tehlikelidirler, çünkü benim var olma tarzımın sırrım bilmezler. Sık sık esinlediğim Shakespeare benim hakkımı teslim etti: Benim bir centilmen olduğumu söyledi. Bu yüzden, içiniz rahat etsin: Emin ellerdesiniz. Bir hanımı incitecek tek bir söz etmek, tek bir davranışta bulunmak elimden gelmez. Bu doğama uygun olmasaydı bile, Shakespeare beni buna zorlardı. Ama, gerçekten gerekmiyor.

"Ben dünyanın başlangıcından beri varım ve oldum olası bir alaycıydım. Zira, bilmeniz gerekir ki bütün alaycılar, bazı doğruları telkin etmek için alaya başvurmak istemeleri dışında, zararsızdırlar. Benim, hakikati söylemek gibi bir iddiam olmadı asla — kısmen, bu hiçbir işe yaramadığından, kısmen de, hakikati bilmediğimden. Ağabeyim, Kâdir-i Mutlak Tanrı'nın da hakikati bildiğini sanmıyorum. Ama bunlar ailevi soranlar.

"Sizi buraya, gerçek bir hedefi, yararlı bir amacı olmayan bu yolculuğa niçin sürüklediğimi belki bilmiyorsunuz. Bu, az önce sandığınız gibi, ne size saldırmak, ne de sizi baştan çıkarmak içindi. Böyle şeyler yeryüzünde, insanların da dahil olduğu hayvanlar âleminde olur ve bana oradan bildirildiğine göre, galiba kurbanlar bile bundan zevk almış.

"Zaten saldıramam. Böyle şeyler yeryüzünde olur, çünkü insanlar hayvandır. Evrendeki toplumsal konumum göz önüne alındığında böyle şeyler olanaksızdır — daha iyi bir ahlak olduğundan değil, biz meleklerin cinsiyeti olmadığından; en azından bu durumda, esas güvence de budur. Öyleyse rahat edebilirsiniz, çünkü size saygıda kusur etmem. Modern romancıların ve yaşlıların saygısızlığı gibi, ikinci derecede önemli ve yararsız saygısızlıklar olduğunu iyi biliyorum; ama ben bunlardan bile mahrumum, çünkü benim cinsiyetsizliğim şeylerin kökenine kadar uzanır, ama asla buna kafa yormak zorunda kalmadım. Birçok büyücünün benimle alışverişi olduğu söylenir, ama bu yanıltır; belki de yanlış değildir, çünkü onların ilişkide olduğu şey kendi imgelemleridir, ki bu da bir anlamda ben'im.

"Öyleyse rahat edin. İnsanları bozarım, doğrudur, çünkü hayal ettiririm. Ama Tanrı daha kötüdür — en azından bir anlamda, çünkü o, çok daha az estetik olan bozulabilir bedeni yarattı. Düşler, hiç olmazsa, çürümez. Geçer. Böylesi daha iyi, öyle değil mi?"

"18. Sır'ın anlamı budur. Tarot'u iyi bilmediğimi itiraf edeyim, çünkü Tarot'u tam olarak anlayan dünyadaki bütün o insanlar yüzünden onun sırlarını öğrenmeyi asla başaramadım."

"On sekiz mi? Kocam, Masonluğun 18. derecesinde."

"Masonluğun değil, Masonluğun ritlerinden birinin. Ama tüm söylenenlere rağmen, ne Masonlukla ne de, dahası, o dereceyle hiçbir alışverişim yok. Ben, zaten yarım yamalak bildiğim Tarot'un, yani tüm evrenin anahtarının 18. sırrına başvururum, bir de Gizli Düzen bilginlerinin benden daha iyi bildikleri Kabala'ya.

"Ama yalnızca gazeteciliği ilgilendiren böyle şeyleri bir yana bırakalım. Benim Şeytan olduğumu hatırlayalım. Öyleyse Şeytanî olalım. Düşünüzde beni kaç kez gördünüz?"

"Bildiğim kadarıyla hiç," diye yanıtladı Maria, gülümseyerek ve kocaman açılmış gözlerle bakarak.

"Masallardaki Yakışıklı Prens'i, Mükemmel Erkeği, yorulmak bilmez âşığı hiç düşünmediniz mi? Sizi kimsenin okşamadığı gibi okşayacak birini, sanki siz onun içindeymişsiniz gibi sizin olan birini, aslında bir olan üçlü bir coşkuda hem babanız, hem kocanız, hem de oğlunuz olan birini, hiç yanınızda, düşünüzde hissetmediniz mi?"

"Tam olarak anlamamama rağmen, evet, sanırım bunu düşündüm ve hissettim. İtiraf etmesi biraz güç, biliyor musunuz?"

"Bendim o, her zaman ben, ben Yılan — bana verilegelen rol bu— dünyanın başlangıcından beri... Sürekli ayartmam ve denemem gerekiyor, çünkü yararlı biçimde ayartmaya izin yok.

"Sonradan Terazi'yi ekleyerek Burçlar Kuşağı'nın ilk on burcunu on bire çıkararak Yunanlılar'dır.

"Eleştiriyi de bunun içine katarak ilk onluyu gerçekten düzineye dönüştüren ise Yılan oldu."

"Doğrusu hiçbir şey anlamıyorum."

"Anlamıyorsunuz; o halde dinleyin. Başkaları anlayacaktır.

"... En iyi yapıtlarım ay ışığı ve alaydır."

"Pek birbirine benzer şeyler değil..."

"Hayır, çünkü ben de kendime pek ben zemem. Bu kusur benim erdemimdir. İşte ben bu yüzden Şeytan'ım."

"Peki kendinizi nasıl hissediyorsunuz?"

"Yorgun, her şeyden önce yorgun. Yıldızlardan ve yasalardan yorgun; şöyle biraz evrenin dışında kalıp, herhangi bir şeyle ciddi olarak kendimi tazeleme arzusu da cabası. Artık hiçlik yok, nedensiz

bile olsa yok; eski —evet, çok eski— şeyleri hatırlıyorum; İsrailoğulları'ndan önce Edom denen krallıklardaki. Az kalsın oraların kralı ben olacaktım, bugünse, benim olmayan şeyin sürgünündeyim.

"Hiçbir zaman ne çocukluğum, ne yeniyetmeliğim, ne de dolayısıyla, erişeceğim erkeklik çağı oldu. Ben olumsuz mutlağım, hiçliğin cisimleşmiş haliyim. Asla elde edilemeden arzulanan, var olamayacağı için düşlenen şey — bu benim hiçlik krallığım ve bana verilmeyen taht bu. Bir ihtimal olan, var olması gereken şey, Yasa'nın ya da Yazgı'nın bahşetmediği şey — bunu İnsan ruhuna avuç avuç serptim ve bu mh, var olmayan şeyin yaşayan yaşamını hissedince allak bullak oldu. Ben, bütün görevlerin unutulmuşu, tüm niyetlerdeki tereddütüm. Mutsuzlar ve hayat yorgunları, yanılsamalarından kurtulur kurtulmaz, gözlerini bana doğru kaldırırlar, çünkü ben de, kendimce, Parlak Sabah Yıldızı'yım. Hem de çok, çok uzun zamandır! Başka biri gelip benim yerime geçti.

"İnsanlık pagandır. Asla hiçbir din içine işleyemedi onun. Sıradan insanın ruhunda, ruhun ölümsüzlüğüne inanma gücü bile yoktur. İnsan, ne nerede ne de niçin uyandığını bilmeden uyanan bir hayvandır.

"Tanrılara taptığında, onlara fetiş gibi tapar. Onun dini bir büyücülüktür. Hep böyleydi, böyledir ve hep böyle olacaktır. Dinler, cehalete dönüşmek için sırlardan taşan şeyden başka bir şey değildir ve bu şey, cahil tarafından asla kavranamaz, çünkü din, doğası gereği, cahil olamaz.

"Dinler simgedir ve insanlar simgeleri yaşamlar olarak değil (oysa öyledirler), şeyler olarak kabul ederler (oysa öyle olamazlar). Sanki Jüpiter varmış gibi —ama asla yaşıyormuş gibi değil— ona yaranmaya bakarlar. (Jüpiter yaşıyormuş gibi, asla varmış gibi değil.) Tuz dökülünce, bir tutam da sağ elle sol omuz üstünden serpilir. Tanrı'ya karşı günah işlendiğinde, birkaç 'Aziz Babamız Duası' okunur. Ruh pagan kalmaya ve Tanrı, mezarından çıkarılmayı beklemeye devam eder. Pek az kişi, zamanı geldiğinde geri almak üzere, Tanrı'nın mezarının üstüne akasya (ölümsüz bitki) bıraktı. Ama bunlar, iyi aradıklarından, onu bulmak için seçilmiş kişilerdi.

"İnsan hayvandan, sadece bir hayvan olmadığını bildiği için ayrılır. O, görünür karanlıklardan başka bir şey olmayan ilk ışıktır. O, başlangıçtır, çünkü karanlıkları görmek, karanlıklardan ışığı almaktır. O, sondur, çünkü kör doğduğumuzu, görme duyusuyla bilmektir. Böylece hayvan, kendi içinde doğan bilgisizlik yoluyla insan olur.

"Bunlar çağlarla zamanların sonsuzluğudur ve merkez noktasında hakikatin bulunduğu dairenin çemberi üzerinde yürümekten başka yapılacak şey yoktur.

"Bilimin temeli cehaletimizi bilmektir. Bulduğumuz yer olan dünya; olduğumuz şey olan ten; olmak istediğimiz şey olan Şeytan — üçü birden, o Büyük An'da, içimizdeki Efendi'yi, olmamıza ramak kalmış o Efendi'yi öldürdüler. Ve onun sırrı, ona dönüşebilelim diye sahip çıktığı sır kayboldu.

"Ben de, bayan, Parlak Sabah Yıldızı'yım. Ben, daha Yuhanna konuşmadan önce buydum, çünkü Patmos'dan önce Patmos'lar, bütün sırlardan önce sırlar vardır. Başka bir simgeler şemasında benim Venüs olduğumu düşündüklerinde (düşündüğümde) tebessüm ederim. Ama ne önemi var? Tanrısı ve Şeytanı'yla, içindeki tüm insanlar ve onların gördükleri her şeyle birlikte, bütün bu evren, sonsuza dek çözülmeye çalışılacak bir hiyerogliftir. Ben, meslek olarak, Büyü ustasıyım — yine de Büyü nedir bilmem.

"Sırlara vakıf olmanın en yüksek derecesi, var olan bir şey olup olmadığını bilmekte cisimleşen soruyla noktalanır. En büyük aşk, derin bir uykudur, dalmaktan hoşlandığımız bir uyku. Ben bile, ki sırta en fazla vakıf olması gerekenlerden biriyim, kimi zaman, içimde, Tanrı'nın ötesinde bulunan şeye sorarım, tüm bu tanrılarla yıldızların kendi uykularından, dipsiz derinliğin büyük

unutkanlıklarından başka bir şey olup olmadıklarını.

"Böyle konuşuyorum diye şaşırmayın. Ben doğal olarak şairim, çünkü ben yanlışlıkla konuşan hakikatim ve sonuçta tüm yaşamım, alegori kılığına girmiş ve simgelerle açıklanan özel bir ahlak sistemidir."

"Hayır," dedi kadın gülerek, "gerçek bir din her zaman olacaktır. Evet (iyice gülüyordu), ya da o zaman hepsi sahtedir."

"Bayan, kendi içlerinde ne kadar karşıt görünürlerse görünsünler, bütün dinler gerçektir. Bunlar, aynı gerçeğin farklı simgeleridir. Farklı dillerde söylenmiş aynı cümle gibidirler; öyle ki, aynı şeyi söyleyenler birbirlerini anlamazlar. Bir pagan 'Jüpiter', bir Hıristiyansa 'Tanrı' dediğinde, insan aklının farklı sözcüklerine aynı duyguyu katarlar: Aynı sezgiyi değişik biçimde düşünürler. Bir kedinin güneş altında uyumasıyla bir kitabı okumak aynı şeydir. Bir vahşi, fırtınaya, bir Yahudi'nin Yehova'ya baktığı gibi bakar; bir vahşi, güneşe, bir Hıristiyan'ın İsa'ya baktığı gibi bakar. Peki ya niçin, bayan? Çünkü gök gürültüsü ve Yehova, güneş ve Hıristiyan aynı şeyin farklı simgeleridir.

"Bu simgelerin dünyasında yaşıyoruz, aynı aydınlık ve karanlık —görünür karanlık dediğimiz— tapmakta; ve her simge, hakikatin yerine geçebilecek bir hakikattir, ta ki zamanla koşullar hakiki hakikati yeniden oluşturuncaya kadar.

"Bozuyorum, ama aydınlatıyorum. Ben Parlak Sabah Yıldızı'yım — zaten bu cümle daha önce iki defa, bana benzemeyen başka biri için, haklı olarak kullanılmıştı."

"Kocam, bir kez bana, İsa'nın güneşin simgesi olduğunu söylemişti..."

"Evet, bayan. Peki bunun tersi, yani güneşin İsa'nın simgesi olduğu, niçin doğru olmasın?"

"Ama bayım, siz her şeyi tersinden söylüyorsunuz..."

"Bu benim görevim, bayan. Ben, Goethe'nin dediği gibi, inkâr eden değil, zıddına giden tinim."

"Zıddına gitmek çirkin bir şey..."

"Edimlerin zıddına gitmek, evet... fikirlerin zıddına gitmek, değil."

"Niçin?"

"Çünkü, ne kadar kötü olurlarsa olsunlar, edimlerin zıddına gitmek, bir eylem olan dünyanın dönmesini engellemek demektir. Ama fikirlerin zıddına gitmek, bizi bırakmalarına yol açacak biçimde davranmak ve yılgınlığa, oradan da düşün içine düşmek demektir, yani sonuçta, dünyaya ait olmamızı sağlayacak biçimde davranmaktır.

"Bu dünyaya ilişkin, bayan, üç değişik teori vardır — her şeyin Rastlantı eseri olduğu, her şeyin Tanrı eseri olduğu, her şeyin düzenlenmiş ya da birbiriyle kesişen birçok şeyin eseri olduğu. Genellikle, duyarlılığımızla uyum içinde düşünürüz, böylece bizim için her şey bir iyilik ve kötülük sorunu haline gelir; uzun zamandır, bu yorum nedeniyle ben, şahsen, büyük iftiralara uğruyorum. Şeyler arasındaki ilişkilerin — şeylerin ve ilişkilerin var olduğunu kabul edersek— bir tanrının ya da bir şeytanın veya her ikisinin birden açıklayamayacağı kadar karmaşık olduğu, sanırım kimsenin akıma gelmedi hiç.

"Ben bütün düşlerin aysı efendisi, bütün sessizliklerin görkemli çalgıcısıyım. Ağaçların ve ay ışığının olduğu şahane bir manzaranın karşısında yapayalnızken ne düşündüğünüzü hatırlıyor musunuz? Hatırlamıyorsunuz, çünkü beni düşündünüz, ama size söyleyeyim, gerçekte ben yokum. Bir şey varsa, bilmem.

"Belirsiz emeller, boş arzular, sıradan şeyleri severken bile hissettiğimiz tiksinti, sıkmayan şeylerin

verdiği sıkıntı — tüm bunlar, dipsiz derinliğin büyük ırmaklarının kıyısına uzanmış benim kendimin de hiçbir şey bilmediğimi düşünürken doğmuş eserlerimdir. O zaman, düşüncem, bu belirsiz sızıntı, insanların ruhlarına iner ve insanlar kendilerini kendilerinden farklı hissederler.

"Ben ebedi Farklılık'ım, ebedi Ertelenmiş, Dipsiz Derinliğin Artığı'yım. Ben, Yaratılış'm dışında kaldım. Ben, Dünya'dan önce var olan dünyaların Tanrısı'yım — İsrailoğulları'ndan önce kötü hüküm sürmüş Edom krallarının. Bu evrendeki mevcudiyetim, çağrılı olmayan bir kimsenin mevcudiyetidir. Var olmayı başaramamış, ama olmak üzere olan şeylerin anılarını taşıyorum kendimde. (O zamanlar ne bir yüz yüzelik, ne de bir denge vardı.)

"Bununla birlikte, hakikat, hiçbir şeyin var olmadığıdır — ne benim, ne de başka herhangi bir şeyin. Az çok kusursuz ve donanımlı değişik Yaratıcıları ve Şeytanlarıyla tüm bu evren ve diğer evrenler boşluk içinde boşluklardır, hiçbir şeyin gereksiz yörüngesinde dönen hiçlikler, uydulardır.

"Ben seninle değil, oğlunla konuşuyorum..."

"Benim oğlum yok... Yani, altı ay içinde olacak, Tanrı isterse..."

"Onunla konuşuyorum ben... Altı ay içinde mi? Neyin altı ayı?"

"Nasıl neyin? Altı ay..."

"Altı güneş ayı mı? Ha, evet. Ama hamilelik ay takvimine göre hesaplanır ve ben bile ancak kızımın, yani kaosun sularında görünen yüzüm olan Ay'ın aylarıyla hesap yapabilirim. Benim hamilelikle ve yeryüzünün tüm bu pislikleriyle hiçbir ilgim yok ve bu şeyleri, benim yarattığım ayın yasalarına göre hangi hakla ölçmeye kalkıştıklarını da bilmiyorum. Niçin başka bir ölçü bulmadılar? Kâdir-i Mutlak Tanrı niçin benim işime gerek duymuş?"

"Dünyanın başlangıcından beri bana hakaret yağdırıldı ve iftira edildi. Beni savunan şairler bile — ki yaratılış olarak dostlarımdır— beni iyi savunmadılar. İçlerinden biri —Milton denen bir İngiliz— asla çıkmamış belirsiz bir savaşı, yandaşlarımla birlikte bana kaybettirdi. Bir diğeri — Goethe denen bir Alman— bir köy trajedisinde bana muhabbet tellalı rolü verdi. Ama ben, onların sandığı kişi değilim. Kiliseler benden tiksiniyor. Müminler adımları duyunca titriyor. Ama onlar isteseler de istemeseler de, bu dünyada benim bir görevim var. Ben ne Tanrı'ya baş kaldıran kişiyim, ne de inkâr eden tin. Ben İmgelem Tanrısı'yım, yitik, çünkü yaratmıyorum. Çocukken, oyuncaklardan oluşan düşleri benim sayemde görüyordun; kadın olduğunda, bu düşlerin dibinde uyuyan, geceleyin seni kucaklayacak prenlere ve fatihlere benim sayemde sahip oldun. Ben sesi esriklik, ruhu yanılı olan, yaratmadan yaratan Tin'im. Tanrı beni, geceleyin kendisini taklit etmem için yarattı. O Güneş'tir, ben Ay. Benim ışığım uçucu ve sonlu olan her şeyin, bataklıklarda veya gömütlerde gece leri görülen hafif parıltının, nehir kıyıları nın, bataklıkların ve gölgelerin üzerinde gezinir.

"Hangi erkek göğüslerinin üstüne benim olan o eli koydu? Benimkinin eşi bir öpücükle öpüldün mü? Uzun, sıcak ikindilerde, o kadar düş görürdün ki düş gördüğünü düşlerdin hani, sana tüm mutluluğu verecek, seni sonsuza dek kucaklayacak birinin buğulu, hızlı karaltısını düşlerinin derinlerinden geçerken görmedin mi? Bendim o.

"Benim. Ben, senin her zaman aradığın ve asla bulamayacağın kimseyim. Belki Tanrı'nın kendisi bile, Dipsiz Derinliğin uçsuz bucaksız dibinde, beni aramaktadır, onu tamamlayayım diye, ama Çok-Yaşlı-

Tanrı'nın —Yehova Satürnü'nün— laneti ikimizin de üzerinde dolaşıyor, bizi birleştirmesi gerekirken ayırıyor ki yaşamla yaşamdan beklediğimiz tek bir şey olsun.

"Parmağında taşıdığın ve sevdiğin alyans, belirsiz bir düşüncenin sevinci; aynada kendini

gördüğünde kendini iyi hissetmen — kendini kandırma: Sen değilsin, benim. Eşyaları güzelleştiren tüm kurdeleleri güzelce bağlayan, eşyaları süsleyen renkleri seçen benim. Zaman aralıklarının ve arada kalan her şeyin, yaşamda yaşam olmayan şeylerin mutlak efendisi olan ben, yurtluğumu ve imparatorluğumu, var olmaya değmeyen tüm şeylerden yaratırım. Gece, nasıl benim krallığımsa, düş de yurtluğumdur. Ne ağırlığı, ne de ölçüsü olan şey — ben.

"İnsanlara ıstırap veren dertler, tanrılara ıstırap veren dertlerle aynıdır. Aşağıda olan yukarıda olan gibidir, der, bütün din kumcuları gibi, var olma hariç hiçbir şeyi unutmayan Üç Kere Yüce Hermes. Tanrı, kaç kez bana, Anthero de Quental'ın ağzıyla, 'Zavallı ben! Zavallı ben! Kimim ki ben?' demiştir.

"Her şey simge, gerilemedir ve tanrı olan bizler, Meçhul Üstatları'nı tanımadığımız bir Düzen'de artık yalnızca yüksek bir dereceye sahibiz. Tanrı, bu bilinen Düzen'deki ikinci kişidir ve Düzen'in Tideri'nin, Gizli Tiderler'i bilen —o da biliyorsa— tek kişinin kim olduğunu bana söylemez. Tanrı, kaç kez bana, 'Kardeşim, ben kim olduğumu bilmiyorum,' demiştir.

"Sizler, insan olma üstünlüğüne sahipsiniz, ve ben, bazen, bütün bu Dipsiz Derinlik yorgunluğumun derinliğinde, ocak başında ailece geçirilen bir gecenin dinginlik ve huzuru, biz tanrılarla meleklerin, özümüz gereği mahkûm olduğumuz bu sır metafiziğinden daha hayırlıdır diye düşünüyorum. Kimi zaman, dünyaya bakmak için eğilip de, limandan çıkan ya da limana dönen balıkçı gemilerinin yelkenlerini uzaktan gördükçe kalbim, tanımadığı bir ülkenin düşsel özlemine duyuyor. Hayvanı yaşamlarında uyuyanlara ne mutlu — şiirle örtülü ve sözcüklerle açıklanan özel bir ruh sistemi."

"Çok ilginç bir sohbeti..."

"Sohbet mi, bayan? Ama bu sohbet, belki yaşamınızın en önemli olayı olsa bile, asla gerçekten olmadı. Bir kere, benim var olmadığım iyi bilinir. İkincisi, beni Şeytan diye adlandıran tanrı bilimcilerin ve Gericilik diye adlandıran özgür düşünce yanlılarının hemfikir oldukları gibi, benim sohbetlerimden hiçbiri ilginç olamaz. Ben, zavallı bir efsaneyim bayan, ve daha kötüsü, zararsız bir efsaneyim. Beni teselli eden tek şey, evrenin —evet, değişik ışık ve yaşam biçimleriyle dolu o şeyin — de bir efsane olmasıdır.

"Bana Kabala ve Teozofi ışığında tüm bunların aydınlanabileceği söylendi, ama benim bu konularda hiçbir bilgim yok; ve bu konulardan konuşma fırsatı bulduğum Tanrı, kendisinin de bunları pek iyi bilmediğini söyledi, çünkü kendi sırları içinde bunlar —kitaplardan ve gazetelerden öğrendiğime göre sayılan her zaman kabarık olan— Yeryüzü'nün sırlara vakıf üstatlarının tekelinde.

"Doğruyu söylemek gerekirse, burada, dünyanın yaratıldığı ve dönüştürüldüğü bu üst kürelerde, biz hiçbir şey anlamayız. Kimi zaman, her şeye tepeden bakan yaylamin —ışittiğime göre Heredom denen dağın yaylası— kenarına uzanarak, geniş Yeryüzü'ne doğra eğilir ve her eğilişimde yeni dinleri, sırlara vakıf olma arayışlarını, Tanrı'nın bile bilmediği ebedi hakikatin, hepsi birbiriyle çelişen, yeni biçimlerini görürüm.

"Evrenden bıktığımı size itiraf edeyim. Tanrı da benim kadar bıktı; nasıl üstümüze kaldığını bilmediğimiz bu aşkın sorumluluklardan bizi kurtaracak bir uykuya seve seve yatardık. Her şey sanıldığından daha esrarengiz ve buradaki her şey —Tanrı, evren ve ben— erişilmez hakikatin aldatici kuytusundan başka bir şey değil."

"Sohbetinizin ne kadar hoşuma gittiğini tahmin edemezsiniz. Böyle konuşulduğunu hiç duymamıştım." Sokağa çıkmışlardı, kadının fark etmediği ay ışığıyla aydınlanan sokağa. Bir an sustu kadın.

"Ama, biliyor musunuz —ilginç—, bütün bu konuşmaların sonunda ne hissettiğimi gerçekten biliyor

musunuz?"

"Ne peki?" diye sordu Şeytan.

Kadın, gözleri yaşlı, ona doğru döndü.

"Size büyük bir merhamet!"

Kırmızılar içindeki adamın yüzünden ve gözlerinden, kimsenin mümkün olduğuna inanamayacağı bir tedirginlik ifadesi geçti. Kadının kolunu tutan eli ansızın düştü. Durdu. Kadın, huzursuz, birkaç adım attı.

Sonra, bir şeyler söylemek için —ne söyleyeceğini bilmiyordu, çünkü hiçbir şey anlamamıştı— ona acı verdiğini görerek, kendini affettirmek için geri döndü.

Şaşırıp kaldı. Yapayalnızdı.

Evet, bu onun sokağıydı, sokağın ucu, ama ondan başka kimse yoktu. Ayın parlak ışıkları, tramvayın çıkış kapısına değil, her zamanki doğrama atölyesinin kapalı olan iki kapısına vuruyordu.

Hayır, ondan başka kimse yoktu. Bu, gece görülen, gündüz ki sokaktı. Güneş yerine ay ışığı, hepsi o kadar; evleri ve sokakları doğal halleriyle gösteren normal, çok parlak ay ışığı. Her zamanki ay ışığı; ve kadın evine doğru ilerledi.

"Tanıdıklarla birlikte döndüm. Bu tarafa geliyorlardı da..."

"Nasıl döndün peki? Yürüyerek mi?"

"Hayır. Arabayla geldim."

"Sahi mi! Hiçbir şey işitmedim."

"Kapıya kadar değil," dedi kadın tereddütsüz. "Beni köşede bıraktılar, onlara beni buraya kadar getirmemelerini, çünkü sokakta, o güzelim ay ışığında biraz yürümek istediğimi söyledim. Çok güzeldi. Şimdi gidip yatayım. İyi geceler..."

Ve gülümseyerek, ama kocasına öpücük vermeden —verildiğinde, bunun bir alışkanlık mı, yoksa bir öpücük mü olduğunu kimsenin bilmediği her zamanki öpücüğü vermeden— yatmaya gitti.

Öpüşmediklerini ikisi de fark etmedi.

Beş ay sonra doğan erkek çocuk, çok zeki olduğunu zaman içinde ve gelişimi boyunca gösterdi. Bir erkek olduğunda, çok yetenekli bir adam oldu, belki de bir dâhi; bazı eleştirmenlerce öne sürüldüğü halde, belki de doğrudu bu.

Yıldız falına bakan bir astrolog, yükselen burcunun Yengeç, yıldızının da Satürn olduğunu söyledi.

"Söylesenize anne... Annelerin bazı anılarının çocuklara aktarılabilirdiği söylenir. Düşümde sürekli olarak gördüğüm, ama başımdan geçen hiçbir şeye bağlayamadığım bir şey var. Bu, kırmızılar giyinmiş, çok konuşan bir adamın belirlediği garip bir yolculuğun anısı. Önce bir otomobil, sonra da bir tren; trenle yapılan bu yolculukta, sanki bütün yeryüzüne egemen olan çok yüksek bir köprüden geçiliyor. Sonra dipsiz bir derinlik ve bir ses var, yığınla şey anlatan; onları dinleseydim belki bana hakikati söylerlerdi. Sonra bir yeraltı geçidinden çıkar gibi ışığa, yani ay ışığına çıkılıyor; çıkılan yer de tam burası, sokağın ucu... Ah, sahi, her şeyin başında ya da sonunda, kırmızılar içinde bir adamın ortaya çıktığı şenliğimsi bir şey var..."

Maria elindeki işi dizlerinin üzerine bıraktı. Ve Antonia'ya dönerek dedi ki:

"Çok hoş doğrusu. Şu tren ve otomobil hikâyesinin ve geri kalanların düşten başka bir şey olmadıkları açık, ama gerçekte bir doğruluk payı var... Yıllar önce Karnaval sırasında, Clup

Azur'daki şu balo, evet, onun doğumundan yaklaşık beş-altı ay önce. Hatırlıyor musun, Mefistofeles kılığına girmiş bir delikanlıyla dans etmişim, sonra da siz beni arabanızla eve bırakmıştınız, hatta ben sokağın ucunda kalmıştım (bak işte, onun dipsiz derinlikten çıktığını söylediği yer)..."

"Ah, şekerim, gayet iyi hatırlıyorum... Biz, buraya, evin kapısına kadar gelmek istemiştik, ama sen istememiştin. Sen sokakta, ay ışığında biraz yürümek istediğini söylemiştin..."

"Çok doğru, öyle... Ama sana anlatmadığıma emin olduğum bazı şeyleri tahmin etmiş olman ne tuhaf, oğlum. Elbette, hiç önemi yok bunların... Şu düşler ne garip şeyler! İçinde —ilgili kimsenin bile tahmin edemeyeceği— gerçek şeyler olan ve tren, köprü, yeraltı geçidi gibi bir yığın koca saçmalığın yer aldığı böyle bir hikâyeyi insan nasıl uydurur?"

Nankör insanlık! İşte Şeytan'a böyle teşekkür ediyorlar.

"Şeytanın Saati", Pessoa'nın sağlığında yayımlanmış bir yapıt değildir. Ölümünden sonra, ardında bıraktığı 20 000'i aşkın elyazmasının arasında, kimi el yazısı, kimi daktilo edilmiş halde bulunmuş ve araştırmacılar tarafından rasgele bir sıralamayla bir araya getirilmiştir.

Çevirisini sunduğumuz metin, Teresa Rita Lopes tarafından yapıtın ruhuna uygun olarak düzenlenmiş ve değişik versiyonları, araştırmacılar için dipnotlar halinde verilmiştir. Metnin akışını bozmamak için, elyazmalarının numaralarını belirten ve genellikle bir ya da birkaç sözcükten oluşan değişik versiyonları gösteren bu dipnotları kitaba almadık. Bununla birlikte, elyazmaları arasında bulunan ve —end— (son) ibaresiyle biten diğer bir yaprağın, Pessoa'nın metne düşündüğü bir bitiş seçeneği olabileceğini göz önüne alarak, bunun belirtildiği notu kitaba eklemeyi uygun bulduk. Bu parçayı, 38. sayfada, "Maria elindeki işi dizlerinin üzerine bıraktı" cümlesinden sonra gelen bölümün yerine koyarak okuyabilirsiniz:

"Bu baloda Mefistofeles giysili, kırmızılara bürünmüş biri yoktu. Olsaydı asla unutmazdım. Değil mi, Antonia?"

"Hayır, hatırlamıyorum. Kesinlikle yoktu. Bu tür şeyler, özellikle çok çarpıcı renkler, asla unutulmaz."

'Ya siz, anne, bu baloda kimseyle dans etmediniz mi?"

"Ettim — tek bir kez. Bana Doktor Faust olduğunu söyleyen, bilgin kılığına girmiş bir adamla. Bir daha da kimseyle dans etmedim. Neredeyse dilsiz bir adamdı. Bana Doktor Faust olduğunu söylemenin dışında, onu da ben sormuştum, sanırım başka hiç laf etmedi." Ve katılasıya güldü. 'Yo, yoo, etti. Yüzünü hâlâ hatırlıyorum — sanki orada olmaya mahkûmmuş gibi pek hüznü, pek bitkin bir yüz. Bana şunu dedi: Benden ayrılırken şöyle dedi: "Elveda, Margan da!" Bu şakayı hiç anlamadım. Ama zavallı öyle dalgındı ki, hiç kuşku yok başka bir kızı düşünüyordu. (Gretchen) Bu baloda olan biten bu... Tuhaflık, şu sokak ve ay ışığı hikâyesinde... Kimbilir, belki de sana bundan söz etmişimdir..."

"Belki, olabilir.... Hatırlamıyorum, ama mümkün... Böyle olsa gerek..." — end—

"ÇOĞUL ŞAIR": FERNANDO PESSOA

Şairlerin yasamöyküsü yoktur

Onların yaşamöyküleri yapıtlarıdır.

Octavio Paz

1910'da cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, Portekiz edebiyatında büyük bir canlanma görüldü. Simgecilik, "dekadantizm", ulusal "saudade" (geçmiş özlemi) duygusunu öne çıkaran barışçı "Portekiz Rönesans akımı", fütürizm gibi çeşitli akımların etkisi altında çok sayıda yazar, şair, ressam bu dönemde yapıtlar verdiler. Dönemin öne çıkan isimleri Mário Beirão, Augusto Casimiro, João de Barros, Sâ-Cameiro ve değeri ölümünden soma anlaşılan, imgeleminde yarattığı "kökteş"leriyle değişik akımlarda yapıtlar veren Fernando Pessoa oldu.

"Gönüllü sürgünlük" yeri Lizbon'da silik bir memur olarak yaşayan Pessoa, geçimini İngilizce ve Fransızca ticaret mektupları yazarak sağlamıştır. Adalet Bakanlığı'nda memur olan müzik meraklısı bir babayla, çok dil bilen duyarlı bir annenin oğlu olarak 1888'de Lizbon'da doğmuş, beş yaşında babasını kaybedince, Güney Afrika Portekiz konsolosu üveybabasının görevi nedeniyle çocukluk yıllarını İngilizce eğitim gördüğü Durban'da geçirmiştir. Lizbon'a döndükten sonra hayatım, zamanının büyük bölümünü yazmaya ayıracak biçimde düzenlemiştir. Bu bağlamda Pessoa, eski Portekiz denizcilerinin bir sözünü hatırlatarak, "Denize açılmak gerekli, yaşamak gerekli değil," diyecektir.

Fernando Pessoa, Portekiz'in bu dönemdeki zengin edebiyat ortamına, ilk olarak A Aguia dergisinde Portekiz şiiri üzerine denemeler ve eleştiriler yazarak atılmıştır. 1905-1908 yılları arasında ilk şiirlerini İngilizce yazan Pessoa, Shakespeare, Milton, Shelley, Keats, Poe, Byron ve Whitman'ın yanı sıra, Fransız simgecilerinden, Verlaine'le Huysmans'dan etkilenmiş ve Baudelaire sonrası Avrupa edebiyatının izleklerini —dünyaya gelmiş olma sakıncası, yaşamla düş arasındaki ayrımın belirsizliği, başlangıçla sonun bilinmeyişi— eleştirel, çözümleyici bir düzlemde irdelemeye çalışmıştır. Pessoa, "bütün edebiyat akımlarının toplamı ve sentezi" olarak nitelediği, yalnızca iki sayı yayımlanan Orpheu dergisinde kökteşi fütürist şair Alvaro de Campos'un türkülerini —Zafer Türküleri, Denizci Türküleri— ve akımın Paris'te yaşayan üyesi, genç yaşta intihar eden Sâ-Cameiro'nun şiirlerini yayımlayarak Portekiz fütürizminin özgün konumunu ortaya çıkarmak istemiştir. Nesnelere kendilerinin değil, nesnelere edindiğimiz duyuların önemini vurgulayan farklı bir algılayış biçimini savunmuş ve İtalyan fütüristi Marinetti'nin dışa dönük, iyimser yaklaşımından uzaklaşan, içe dönük varoluşsal bir sıkıntının, metafizik bir yıkımın, simgecilikten kopuşun öncülüğünü üstlenmiş, eşsiz imgelem gücüyle belki de daha o zamandan gerçeküstücülere göz kırpmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın derleyen yıllarında yayımlanan Portugal Futurista dergisinde Pessoa, ressam, oyun yazarı, şair Almada Negreiros'un XX Yüzyıldaki Portekizli Kuşaklara Fütürist Ültimatoma başlığıyla kaleme aldığı, milliyetçi gençleri geçmiş özlemine karşı çıkmaya çağıran; feminizme, eşitlikçiliğe şimşekler yağdıran; savaşkanlığı öven; Dante'yle Hugo'nun yerine Marinetti, Marconi ve Edison'un deneyimci yöntemlerini öneren modernizm hayranı bildirisine, kökteşi Alvaro de Campos aracılığıyla karşı çıkarak savaş ve milliyetçilik karşıtı, antiemperyalist bir metin kaleme almış, İtalyan fütüristi Marinetti'ye özgü modernizm hayranlığının karşısına, Portekiz'in geçmiş yüzyıllara uzanan gizemci arayışını, tarihin söylence alanında geri dönüşünü çıkarmış, tepkisel bir duyarlılıkla değil, tüm dengeleri kendine özgü mantık dizgesiyle, gerçek bir fütürist doktrin denemesine

girişerek temel uyumsuzluğun teknolojik gelişmeyle insan duyarlığı arasında olduğunu göstermek istemiştir. Uluslararası bir bildiri yayımlamaya kalkışmayan Portekiz fütürizminin, "Avrupa'ya sırtını dönmüş, kolu havada, Atlantik Okyanusu'nu seyreden, sonsuzluğu soyut bir biçimde selamlayan Portekiz'in, insanın tinsel iç dönüşümünde, baş özleminde bir aşama olabileceğini, farklı bir açı getirebileceğini savunmuştur.

Pessoa şiirlerinde, gündelik hayatın tanıdık öğelerinden yola çıkarak, tarihsel olana gizemli bir açıklama getirme yoluyla, yalnızca gördüğü şeyin gerçekliğini değil, aynı zamanda kendi gerçekliğini de sorgulayarak geçersiz kılmaya çalışmıştır. Okura, belirsizlik ve bilinmeyen karşısında duyduğu huzursuzluğu aktarmıştır... Arayışında, —dini olmayanların dini— okültizmin (gizlililiğin), gizemliliğin, felsefenin, tarihin, dinlerin sağladığı esin alanlarından yararlanarak, geleneksel tanrısallık anlayışını "tanrının ötesi" adını verdiği metafizik bir kavramla aşmaya yönelmiştir. Amacı, şiiri, rastlantısal ve olağan şeylerin alanından kurtararak, zamansız, evrensel değerde başka bir alana çekmektir. Bilinmeyenin verdiği korku, metafizik düşünceler, parçalanmış ben bilincinden kaynaklanan belirsizlik ve kuşku, her ne kadar Pessoa'nın temel uğraşını oluştursa da, Pessoa bu uğraşın salt yazar

Pessoa adıyla anılmasını istememiş, aralarında kendisinin de yer aldığı kökteş şairleriyle birlikte karşıtlıklar, koşutluklar, çelişkilerle dolu özgün bir edebi dünya kurmayı, belki de tek başına "bütün edebiyat" olmayı başarmıştır.

Fernando Pessoa'nın parçalanmış ve hızla çoğalmış imgelem gücünden doğan şairler, "tekil bir çoğulluk" oluştururlar; bu isimler Pessoa'nın takma isimleri değil, kökteş şairleridir. Casais Monteiro'nun dediği gibi, "Pessoa yapıtları için yaşamöy küleri bulmuştur, yaşamöyküleri için yapıtlar değil". Ya da Octavio Paz'ın belirttiği gibi "Pessoa'nın kökteşleriyle ilişkisi, romancı ya da oyun yazarının karakterleriyle kurdukları ilişkiye benzemez." Pessoa, kökteşlerini, gerek kendi kadar gerçek ancak aynı kişiler, gerek kendinin parçaları olarak, olabileceği ya da olamayacağı şairler olarak nitelmiştir. Doğum-ölüm tarihleriyle, astrolojik haritalarıyla, edebiyattaki yerleriyle kökteşlerini, parçalanmış bir "ben bilinci"nin, varlıkla varoluşum örtüşmediği bir "şimdi özlemi"nin farklı ama kökteş sesleri olarak ele almıştır.

Kökteşlerin başında, yalın şiirleriyle duyular dünyasını dile getiren ve 1889 yılında Lizbon'da doğup 1915'te aynı kentte genç yaşta ölen, pagan şair, bütün kökteşlerin ustası Alberto Caeiro vardır.

Başka bir kökteş, 1887 doğumlu doktor Ricardo Reis, biçimci bir tanrıtanımaz, Yunan-Roma geleneğine bağlı, Brezilya'ya göçmüş bir neo-klasiktir. 1890 doğumlu gemi mühendisi Alvaro de Campos, futurist, deneyci bir aylaktır. Bernardo Soares, hayatını yaşamaktansa düşlemeyi seçmiş umutsuz bir nihilisttir. Pessoa'nın "kendisi" ise, simgeler dünyasında gezinen, güç anlaşılır metafizik bir şairdir. Pessoa'nın ölümünden sonra bir sandıktan çıkan yirmi bini aşkın elyazmasında bu saydıklarımız dışında yirmi dört kökteş yazarın daha izine rastlanmıştır.

Kökteşlerinin doğuşunu Pessoa, Adolfo Casais Monteiro'ya yazdığı mektupta şöyle anlatır:

"Aşağı yukarı 1912 yılından beri pagan nitelikte şiirler yazmaya niyetleniyordum. Birkaç kuralsız dize (ama Alvaro de Campos tarzında değil) yazdıktan sonra bu niyetten vazgeçtim. Aynı dönemde, belirsiz alacakaranlığın içinde, kendisine dönüştüğüm kişinin tanımsız bir portresini hayal meyal fark ettim (Ricardo Reis, ben farkına varmadan doğmuştu). Bir buçuk-iki yıl sonra, aklıma Sâ-Carneiro ile dalga geçme düşüncesi geldi — çoban türküleri yazan, oldukça güç anlaşılır bir şair yaratma ve onu, hangi biçimde şimdi hatırlayamıyorum, gerçek bir varlık olarak tanıtmaya düşüncesi. Sonuç elde edemeden birkaç gün geçti. Bir gün —1914 Mart'ının 8'iydi— nihayet vazgeçmişken, yüksek bir

dolaba yaklaştım ve bir tomar kâğıt alarak, her zaman yaptığım gibi, ayakta yazmaya başladım. Doğasını tanımlayamadığım coşkulu bir esriklik içinde, art arda otuz kadar şiir yazdım. Bu, hayatımın en muhteşem günü oldu, bir daha böyle bir gün yaşamadım. Bir başlıkla başladım: Sürü Bekçisi. Ortaya çıkan şey, içimde, Alberto Caeiro adını taktığım bir kimsenin belirişi oldu. Bu cümlenin saçmalığını lütfen bağışla: Ustam, içimde ortaya çıkmıştı. O anda hissettiğim buydu. Ve bu otuz şiiri yazar yazmaz, başka bir kâğıda, yine ara vermeden, Femando Pessoa'nın Eğri Yağmur'umu yazdım. Bir anda, hepsini bir solukta... Bu, Femando Pessoa-Alberto Caeiro'dan Fernando Pessoa'ya ani bir geçişti. Daha doğrusu, Femando Pessoa'nın Alberto Caeiro olarak var olmayışına bir tepkiydi... Caeiro ortaya çıkınca, bilinçsiz bir biçimde, sezgisel olarak, ardıllar bulmaya çalıştım ona..."

Pessoa'nın özgün edebi dünyasını, kendisi de dahil, hiçbir kökteş tek başına temsil etmez. Ancak, bütün kökteşlerinin tek başlarına birer şair olmadıkları anlamını da taşımamalıdır bu. Pessoa, bütün kökteşleri aracılığıyla, okurunu karşıtlıklardan tat almaya yöneltir. Gerçeği gerçekdışıyla, maddeciliği tinle, bilinci bilinçdışıyla zıtladım. Birinden birini seçme zorunluluğunun olmayışına yerinerek, seçmeyi kendine yasaklayarak, çelişkinin kendi dilini bulma yöntemiyle sonuca varmakta ne kadar zorlandığını okuruna göstererek, hiç tükenmeyen sonsuz bir tartışma alanını özgün akıl yürütme yöntemi, şaşırtıcı bir ikna yeteneğiyle sürekli yaratarak ilerler.

Pessoa, 20. yüzyılın başında, varlığın kendisini, gerçekle birlikte, benzeri hiç görülmemiş bir sarsıntıya, kökten bir parçalanmaya uğratmıştır. Pessoa'nın kendisi, birbirleriyle çatışan birçok şair ve düşünür olmakla kalmaz, kökteşlerden her biri, bir satırdan, bir dizeden ötekine, kendi kendileriyle de çelişirler.

Pessoa, Portekizce'de kişi, kimse (hiç kimse) demek ve maske anlamına gelen persona sözcüğünden türemiş. Bir yazgı, düşsel dünya kişisi, PESSOA.

"Hayatımdan zevk almayı amaçlamıyorum. Sadece onun yüce olmasını istiyorum; bu ateşi sürdürmek için bedenimi, ruhumu yavaş yavaş yakmak zorunda kalsam bile." Pessoa'nın bu sözleri biraz Doktor Faust'un anlaşmasını andırır. Çünkü Pessoa, Faust'una, "İçimde gördüğüm aydınlığa kavuştukça, gördüğüm belirsizleşiyor," derirtecektir.

Pessoa'nın görüntüsü, kendi kendini yaratan bir çiçek dürbününün prizmaları gibi, sürekli değişebilir, bizi hep yeniden şaşırtabilir. Ama bütün bu alacakaranlık içinde Pessoa'nın silueti hep olacak. Çünkü "Pessoa'nın yapıtı, gerçekte negatif bir yapıt. Bir örnek işlevi görmüyor, ne yönetmeyi, ne de yönetilmeyi öğretiyor. Tam tersine, ruhları disiplinsizleştirmeye hizmet ediyor." (Casais Monteiro) Şeytanın Saati, farsla tragedya arasında gidip gelen bu metin mizansenini, Pessoa'nın başlıca izleklerinin bir antolojisini sunuyor okura.

Işık Ergüden-Hür Yumer

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

- 1) Fernando Pessoa Poete Pluriel, BPI, Centre Georges Pompidou ve Editions de la Diffusion de la Sorbonne, Paris, 1985.
- 2) Fernando Pessoa, Antología, Dir. Octavio Paz, Editorial Lumen, Barcelona, 1985.